

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БІЧУРІН Рінат Халітович

УДК 343.98

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ З
ХУЛІГАНСЬКИХ МОТИВІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
СТЕПАНЮК Руслан Леонтійович,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри криміналістики та
судової експертології факультету № 1.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ВОЛОБУЄВ Анатолій Федотович,
Донецький юридичний інститут МВС
України, професор кафедри кримінально-
правових дисциплін та судових експертиз;
кандидат юридичних наук, доцент
ДРОЗД Валентина Георгіївна,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України, провідний науковий
співробітник 2-го науково-дослідного
відділу науково-дослідної лабораторії з
проблем правового та організаційного
забезпечення діяльності.

Захист відбудеться 28 вересня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 23 серпня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кардинальні перетворення у сфері правового регулювання кримінального судочинства, що відбуваються в Україні, реформування органів правопорядку вимагають розроблення сучасних засобів і методів протидії злочинності. Тривала антитерористична операція на сході нашої країни, глибока економічна криза мають наслідком зростання насильницької злочинності, у тому числі таких найбільш небезпечних злочинів проти життя та здоров'я особи, як умисні вбивства. Якщо у 2013 році в Україні було зареєстровано 5792 кримінальні провадження за фактами умисних вбивств, то у 2014 – 11018, у 2015 – 7993, у 2016 – 5870. Отже, перед державою та уповноваженими органами постає завдання вжиття дієвих заходів щодо забезпечення реальних механізмів захисту невід'ємного права особи на життя та реалізації конституційного положення про те, що життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 3 Конституції України).

Під час досудового розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів, органи досудового розслідування стикаються із певними труднощами. Зокрема, не в усіх випадках вдається встановити хуліганський мотив убивства. Крім того, незважаючи на очевидний характер більшості зазначених злочинів (приблизно у 95 % випадків підозрюваного було встановлено), до суду з обвинувальним актом направляється лише близько 75 % кримінальних проваджень. Така ситуація пов'язана у тому числі з відсутністю дієвої науково-обґрунтованої криміналістичної методики розслідування даного різновиду умисних вбивств.

Таким чином існує потреба у вдосконаленні криміналістичних засобів і методів протидії умисним вбивствам, вчиненим з хуліганських мотивів, зокрема шляхом розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо здійснення досудового розслідування за кримінальними провадженнями вказаної категорії.

Теоретичні засади криміналістичної методики розвинуті у наукових працях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, Т.С. Волчецької, І.Ф. Герасимова, М.В. Даньшина, В.П. Захарова, В.А. Журавля, О.Н. Колесніченка, С.Ю. Косарева, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.О. Малярової, Г.А. Матусовського, В.В. Назарова, В.О. Образцова, В.Д. Пчолкіна, В.М. Стратонова, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, С.Н. Чурілова, В.М. Шевчука, В.В. Шендрика, В.Ю. Шепітька, А.В. Шмоніна, В.Б. Щура, М.П. Яблокова та інших.

Криміналістичні аспекти досудового розслідування вбивств і заподіяння тілесних ушкоджень досліджували О.О. Андрєєв, І.В. Борисенко, В.І. Бояров, О.Ю. Булукуков, В.Г. Дрозд, С.Ф. Здоровко, В.М. Гузей, А.В. Іваниця, І.І. Когутич, В.П. Колмаков, Ю.Б. Комаринська, В.О. Коновалова, М.В. Костенко, І.В. Кубарєв, Т.О. Лускатова, В.В. Польщиков, О.С. Саїнчин, С.О. Сафронов, В.В. Семенов, В.Л. Синчук, А.М. Чорний, А.П. Шеремет, А.О. Шульга, О.О. Юхно та інші вітчизняні науковці. Проте до цього часу не була сформована окрема підвидова криміналістична методика розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України). Це не йде на користь слідчій практиці. Тому її розроблення для вдосконалення рівня методико-криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування є важливим науковим завданням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до положень наказу МВС України від 16 березня 2015 року № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (п. 2.1 додатка 2, п. 7.24 додатка 7); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (п. 7.11); науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Теоретичні та практичні основи формування і реалізації криміналістичних методик розслідування злочинів» (номер державної реєстрації 0113U008198), зареєстрованої в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014–2018 рр.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розробленні окремої криміналістичної методики розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів, на основі вивчення відповідних нормативних і літературних джерел, аналізу й узагальнення матеріалів слідчої та судової практики.

Для досягнення вказаної мети було поставлено наступні наукові задачі:

- визначити структуру криміналістичної характеристики умисних вбивств з хуліганських мотивів;
- охарактеризувати обстановку вчинення даного злочину;
- виокремити типові способи зазначеного різновиду вбивств та відповідні їм сліди;
- встановити типові відомості про особу злочинця і потерпілого;

- уточнити поняття хуліганського мотиву вбивства;
- виділити особливості відкриття кримінального провадження;
- навести обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні за вказаною категорією злочинів;
 - типізувати слідчі ситуації початкового етапу розслідування та розробити відповідні їм алгоритми дій слідчого;
 - запропонувати типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування та відповідні криміналістичні рекомендації;
 - проаналізувати типові тактичні операції під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів;
 - опрацювати тактичні особливості огляду місця події;
 - надати рекомендації щодо тактики допиту підозрюваних і свідків;
 - розкрити особливості слідчого експерименту під час розслідування вказаної категорії злочинів;
 - висвітлити завдання та можливості судових експертиз у кримінальному провадженні про умисне вбивство з хуліганських мотивів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із досудовим розслідуванням умисних вбивств з хуліганських мотивів.

Предметом дослідження є методика розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів.

Методи дослідження. Методологічною основою наукового дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що обирались і застосовувались з урахуванням особливостей предмета, мети і завдань дисертаційної праці.

Так, за допомогою діалектичного методу було досліджено проблеми методики розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів в єдності їх змісту та юридичної форми. Також під час дослідження використовувались окремі методи наукового пізнання. Зокрема, методи логіки (аналіз, синтез, аналогія, індукція, дедукція, узагальнення, моделювання) надали можливість дослідити елементи криміналістичної характеристики злочинів (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4), визначити типові слідчі ситуації початкового і наступного етапів розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого, типові тактичні операції (підрозділи 2.2, 2.3), класифікувати свідків злочину та запропонувати тактичні рекомендації щодо допиту (підрозділ 3.2). За допомогою системно-структурного методу було визначено структуру криміналістичної характеристики умисних вбивств з хуліганських мотивів (підрозділ 1.1), виокремлено типові об'єкти огляду та

сформульовано рекомендації щодо тактики зазначеної слідчої дії (підрозділ 3.1). Застосування порівняльно-правового методу надало можливість дослідити нормативно-правове регулювання діяльності з досудового розслідування вбивств та практику його застосування в умовах реформування кримінального процесу України (підрозділи 2.1, 3.3). Конкретно-соціологічні (опитування, анкетування, інтерв'ювання, вивчення і збір даних державної статистики) та статистичні методи (групування, аналіз кількісних показників) застосовано для збирання інформації про стан діяльності з розслідування зазначених злочинів та узагальнення матеріалів слідчої і судової практики (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3, 3.4). Для аналізу кримінального та кримінального процесуального законодавства і формулювання пропозицій щодо його застосування під час досудового розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів також застосовано логіко-нормативний метод (підрозділи 1.4, 2.1, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 178 слідчих, працівників оперативних підрозділів Національної поліції та прокурорів з Харківської, Сумської, Полтавської, Запорізької, Черкаської, Дніпропетровської областей; вивчення матеріалів 110 кримінальних проваджень і архівних кримінальних справ за фактами вчинення умисних убивств з хуліганських мотивів. Також використовувався особистий понад дванадцятирічний досвід роботи автора слідчим.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній криміналістичній науці монографічних досліджень проблем досудового розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів, у межах якого одержано такі результати, що характеризуються науковою новизною:

вперше:

- розкрито зміст таких елементів криміналістичної характеристики умисних вбивств із хуліганських мотивів, як особа злочинця та потерпілого, зокрема наведено типові соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки особи вбивці, виокремлено групи осіб, які стають жертвами зазначеного різновиду вбивства;

- наведено рекомендації щодо відкриття кримінального провадження за фактом умисного вбивства з хуліганських мотивів залежно від джерела інформації про злочин;

- визначено типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів залежно від

позиції щодо повідомленої підозри (підозрюваний повністю визнає свою вину в умисному вбивстві з хуліганських мотивів і співпрацює зі слідством; не визнає своєї вини, заявляє про алібі; визнає хуліганські дії, але заперечує, що вчинив умисне вбивство; визнає свою участь у хуліганських діях, але не визнає своєї вини у вбивстві, перекладаючи її на інших учасників бійки; не визнає вини, посилаючись на те, що не пам'ятає обставин убивства через стан сп'яніння) та відповідні їм алгоритми дій слідчого;

удосконалено:

- розуміння сутності та структури криміналістичної характеристики умисних вбивств з хуліганських мотивів як наукової категорії, що має теоретичне та практичне значення для побудови окремої методики розслідування і включає типові відомості про способи та сліди злочину, особу злочинця і потерпілого, мотив та обстановку вчинення вбивства;

- наукові положення щодо структури та змісту типових способів вчинення зазначених злочинів та їх криміналістичну класифікацію;

- класифікацію типових видів слідів даної категорії злочинів за природою та об'єктами, на яких вони залишаються;

- відомості щодо обстановки вчинення умисного вбивства із хуліганських мотивів, яку визначено як систему просторово-часових характеристик місця події, яка використана злочинцем, а в деяких випадках спеціально підібрана ним, а також наявність на місці події носіїв матеріальної та ідеальної інформації;

- визначення поняття хуліганського мотиву вбивства, під яким запропоновано розуміти усвідомлену імпульсивну внутрішню установку злочинця, яка зумовлюється його викривленими потребами, оточуючим середовищем та конкретною ситуацією і має на меті продемонструвати власну перевагу над потерпілим і суспільними нормами;

- перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні про умисне вбивство з хуліганських мотивів;

- типізацію слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вказаних злочинів та відповідні алгоритми дій слідчого в кожній ситуації;

- рекомендації щодо організації та проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування зазначеної категорії злочинів;

- предмет і тактику допиту підозрюваних та свідків під час досудового розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів;

дістали подальшого розвитку:

- криміналістичні рекомендації щодо організації та проведення тактичних операцій «Затримання підозрюваного», «Співучасники», «Перевірка показань підозрюваного» під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів;

- положення щодо тактики проведення огляду місця події під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів шляхом розкриття особливостей виявлення та дослідження типових слідів на місці вчинення злочину;

- пропозиції щодо підготовки та призначення судових експертиз у кримінальному провадженні про умисне вбивство з хуліганських мотивів, зокрема типові переліки завдань для експертних досліджень і послідовність їх призначення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення проблем запобігання і розслідування умисних вбивств та інших злочинів проти життя та здоров'я особи;

- практичній діяльності слідчих органів Національної поліції як рекомендації з досудового розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів (*акт впровадження СУ ГУНП України в Харківській області від 5 січня 2017 року*);

- навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Криміналістика», спецкурсу «Розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи», підготовці підручників і навчальних посібників (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 19 грудня 2016 року*).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (Харків, 2014), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (Харків, 2015), науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2015, 2016), науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку криміналістики та судової експертизи» (Харків, 2016), науково-практичному семінарі «Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні» (Дніпропетровськ, 2016).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 5 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України,

1 науковій статті у зарубіжному виданні, а також 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 3 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, з них основний текст дисертації – 186 сторінок, список використаних джерел складається з 279 найменувань і займає 31 сторінку, додатки викладено на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** визначено актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, сформульовано мету і задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика умисних вбивств з хуліганських мотивів» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Структура криміналістичної характеристики умисних вбивств з хуліганських мотивів»* визначено ознаки даної категорії вбивств, які використовуються для побудови їх криміналістичної характеристики. Зроблено висновок про те, що вбивства з хуліганських мотивів у більшості випадків вчиняються в сукупності з іншими злочинами та, на основі аналізу судової практики визначено перелік таких злочинів. Запропоновано авторське визначення поняття криміналістичної характеристики умисних вбивств із хуліганських мотивів, визначено її сутність і структуру.

Підкреслено, що зміст криміналістичної характеристики умисних вбивств із хуліганських мотивів становить сукупність її структурних елементів, які мають значення для встановлення злочинця та доказування його вини. На основі аналізу наукових думок та з урахуванням механізму вчинення вказаного різновиду вбивств до структури їх криміналістичної характеристики включено такі елементи, як типові способи та сліди вбивства, особа злочинця, мотив вчинення злочину, особа жертви, обстановка вбивства.

У *підрозділі 1.2 «Обстановка вчинення злочину»* запропоновано розглядати обстановку як систему просторово-часових характеристик місця події з наявними на ньому носіями матеріальної та ідеальної інформації. Виділено найбільш типові місця вчинення вбивств з хуліганських мотивів, зокрема громадські місця та приміщення особистого користування. Встановлено, що 64 % таких злочинів

вчинено у містах, селищах міського типу або поблизу них, 46 % – у селах чи поблизу них. При цьому в більшості випадків місце завчасно не обиралось.

На підставі аналізу слідчої та судової практики встановлено, що більшість вбивств з хуліганських мотивів вчиняється вечором та вночі, у часи роботи розважальних закладів, після закінчення робочого дня та у стані алкогольного сп'яніння. Час вчинення даного виду злочину може бути пов'язаний зі святкуванням різних особистих подій, які супроводжуються вживанням алкогольних напоїв і виникненням конфліктних ситуацій. Обстановка вчинення вказаного різновиду вбивств також характеризується наявністю очевидців події.

У підрозділі 1.3 «Способи та сліди злочину» на основі узагальнених результатів слідчої та судової практики відзначено, що при розробленні класифікації способів вбивств з хуліганських мотивів слід розглядати усічену структуру способу злочину, а саме безпосереднє вчинення злочину та, в окремих випадках, його приховування. Наголошено, що при дослідженні способів вчинення вбивств із хуліганських мотивів необхідно виходити з того, що даний елемент криміналістичної характеристики досить тісно пов'язаний з особою злочинця і у значній мірі визначається мотивом злочину. Запропоновано класифікацію способів вчинення вбивств із хуліганських мотивів залежно від наявності зняряд злочину, кількості тілесних ушкоджень, моменту настання смерті жертви.

З урахуванням прийнятих у криміналістиці класифікацій слідів злочину та узагальнених матеріалів слідчої практики виділено основні групи типових слідів вбивств із хуліганських мотивів, зокрема матеріальні (сліди на місці події, на злочинцеві, за місцем його проживання, на жертві) та ідеальні сліди (образи в пам'яті свідків, підозрюваного, потерпілого, якщо він залишився живим при замаху на вбивство).

У підрозділі 1.4 «Особа злочинця та потерпілого» доведено, що дослідження особи злочинця повинно здійснюватися комплексно та включати демографічні, соціологічні і психологічні особливості такої особи, а також її психофізіологічний стан до, в момент та після вчинення злочину. В залежності від вказаних ознак, на основі результатів емпіричного дослідження дисертантом здійснено узагальнений аналіз особи злочинця та сформовано типовий портрет вбивці. Надано авторське визначення поняття хуліганського мотиву вбивства і підкреслено, що його встановлення під час досудового слідства сприяє повному, швидкому та якісному розслідуванню таких злочинів.

Досліджено особу потерпілого як важливий елемент криміналістичної характеристики злочину. На основі аналізу матеріалів слідчої та судової практики виділено групи осіб, які стають жертвами вбивств із хуліганських мотивів. Крім того, проведено узагальнений аналіз особи потерпілого залежно від демографічних, соціологічних ознак та поведінкових характеристик.

Розділ 2 «Особливості відкриття кримінального провадження та розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Початок кримінального провадження. Обставини, що підлягають доказуванню»* визначено типові джерела інформації про вчинене вбивство з хуліганських мотивів, особливості дій слідчого у зв'язку з одержанням відповідної інформації та перелік обставин, що підлягають доказуванню.

Автором визначено, що у переважній більшості випадків приводом до початку кримінального провадження про умисне вбивство з хуліганських мотивів є виявлення трупа з ознаками насильницької смерті. Підкреслено, що інформацію про можливий факт убивства слід негайно вносити до ЄРДР, не очікуючи результатів огляду місця події, що дозволить якнайшвидше використовувати всі можливі процесуальні засоби збирання доказів. Виключенням можуть бути лише випадки, коли є значні сумніви у наявності події злочину (наприклад, якщо постраждалі залишилися живими і стверджують про замах на умисне вбивство, але є дані, що вказують на малу ймовірність такого кримінального правопорушення). У таких випадках рекомендовано спочатку провести огляд місця події, опитування очевидців, обстеження території поблизу місця злочину, вивчення записів камер зовнішнього спостереження, проведення превентивних поліцейських заходів тощо.

Враховуючи, що обставини, які підлягають доказуванню, є вагомою підставою для належної організації та планування розслідування умисних убивств із хуліганських мотивів, дисертантом наведено їх перелік, типовий для вказаної категорії кримінальних проваджень.

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого»* підкреслено значущість ситуаційного підходу у формуванні методико-криміналістичних рекомендацій з розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів. Автором підтримано підходи щодо диференціації початкового та наступного етапів розслідування, критеріями розмежування яких є не тільки проведення початкових

слідчих та інших дій у певній слідчій ситуації, а й їх результат – винесення письмового повідомлення про підозру.

Визначено типові слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів, у залежності від наявності і характеру відомостей про підозрюваного та інших обставин злочину (відомі основні обставини вбивства та затримано підозрюваного, підозрюваний втік і переховується, є кілька учасників групової бійки, проте не встановлено конкретного підозрюваного, не відома особа вбивці, не відома особа вбивці і не встановлено особу жертви). Відповідно до кожної ситуації визначено типові версії та алгоритми дій слідчого. Наголошено на важливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема таких, як установа місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця тощо.

У підрозділі 2.3 «Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування. Тактичні операції» наведено науково-практичні рекомендації щодо проведення розслідування на наступному етапі, а також організації тактичних операцій.

Головним критерієм типізації слідчих ситуацій наступного етапу розслідування дисертантом визначено позицію сторони захисту щодо повідомленої підозри (підозрюваний визнає вину повністю, визнає лише частково, не визнає і заявляє про алібі, визнає тільки хуліганські дії, перекладає вину на інших учасників бійки, заявляє, що не пам'ятає обставин події через стан сп'яніння). Відповідно до кожної ситуації розроблено типові алгоритми дій слідчого. Також сформульовано пропозиції з організації та особливостей здійснення тактичних операцій «Затримання підозрюваного», «Співучасники», «Перевірка показань підозрюваного», які є типовими для кримінальних проваджень про умисні вбивства з хуліганських мотивів.

Розділ 3 «Особливості тактики окремих слідчих дій» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Особливості огляду місця події» виділено основні завдання огляду місця події під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів. Наголошено, що особливості тактики даної слідчої дії передусім визначаються об'єктами, етапами огляду, слідчими ситуаціями, що склалися. Відповідно дисертантом визначено специфіку підготовчого, робочого та заключного етапів огляду місця події, доведено важливість здійснення більш якісного дослідження обстановки на місці події, підкреслено значення належної фото- та відеофіксації ходу і результатів огляду.

Звернуто особливу увагу на особливості дослідження під час

огляду трупа, слідів біологічного походження, знарядь злочину, залишених особистих речей потерпілого, дактилоскопічних, трасологічних, запахових слідів, мікрооб'єктів тощо. Також сформульовано рекомендації з виявлення та фіксації матеріальних слідів хуліганського мотиву злочину (пошкоджена обстановка та речі, сліди знищення чужого майна, сліди насильницьких дій відносно не тільки убитого, а й щодо осіб, котрі вчиняли спроби присікти злочинні дії, нецензурні написи та малюнки тощо).

У підрозділі 3.2 «*Особливості тактики допиту підозрюваних і свідків*» визначено предмет і найбільш ефективні тактичні прийоми проведення допиту в типових ситуаціях. Зокрема, виділено предмет допиту свідків у кримінальному провадженні про умисне вбивство з хуліганських мотивів. Встановлено, що під час нього, як правило, складається безконфліктна ситуація, але в непоодиноких випадках допит доводиться проводити і в конфліктній ситуації. Зокрема, виділено такі найбільш поширені конфліктні ситуації допиту підозрюваного: а) він повністю заперечує свою причетність до вбивства; б) не заперечує, що заподіяв потерпілому смерть, але заперечує хуліганський мотив убивства; в) заперечує груповий характер убивства; г) заявляє, що взагалі не пам'ятає обставин події.

Сформульовано рекомендації щодо тактики проведення даної слідчої дії з урахуванням таких тактичних прийомів, як пред'явлення доказів, роз'яснення та переконання у тому, що зайнята позиція шкідлива для самого підозрюваного, демонстрування намірів і можливостей слідства щодо збирання, дослідження та використання доказів тощо. Вказано на необхідність використання зазначених тактичних прийомів також і під час допитів свідків з числа близьких та родичів підозрюваного з метою виявлення правдивої інформації, що надасть додаткові можливості у встановленні саме хуліганського мотиву у діях особи.

У підрозділі 3.3 «*Особливості слідчого експерименту*» доведено, що у кримінальних провадженнях про умисні вбивства з хуліганських мотивів найбільше значення має саме перевірка показань на місці, яка здійснюється в межах слідчого експерименту. Проте відзначено, що слідчий експеримент може проводитись і для необхідних дослідів чи випробувань. Запропоновано алгоритми дій на підготовчому, робочому та заключному етапах слідчого експерименту, визначено їх особливості у кримінальних провадженнях про умисні вбивства з хуліганських мотивів. Виокремлено типові тактичні ситуації, що можуть виникнути під час проведення слідчого експерименту: а) коли підозрюваний визнає свою вину та пам'ятає обставини події; б) коли

підозрюваний частково визнає свою вину та деякі обставини події не може пригадати.

Значну увагу приділено технічним аспектам фіксації доказової інформації під час слідчого експерименту, визначено перспективні напрями удосконалення засобів фіксації ходу і результатів вказаної слідчої дії.

У підрозділі 3.4 «Призначення судових експертиз» на основі аналізу емпіричного матеріалу з'ясовано, що найбільш ефективною формою використання спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів є призначення судових експертиз, зокрема судово-медичної, комплексної медико-криміналістичної, генотипоскопічної (молекулярно-генетичної), судово-психіатричної (психолого-психіатричної), судово-наркологічної, дактилоскопічної, трасологічної тощо. Запропоновано рекомендації щодо призначення відповідних судових експертиз, а саме правильного визначення об'єктів, які підлягають дослідженню, повноти поставлених на експертизу питань та послідовності призначення різних експертиз. Звернуто увагу на необхідність якнайшвидшого призначення експертиз, проведення яких займає значний проміжок часу, а також із урахуванням того, що у кримінальних провадженнях за злочинами, що розглядаються, декілька експертиз призначаються за одними й тими ж об'єктами.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні окремої криміналістичної методики розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів. Найсуттєвішими науковими та практичними результатами дослідження є такі:

1. Криміналістична характеристика умисних вбивств з хуліганських мотивів є науковою категорією, що має важливе теоретичне значення для побудови методики розслідування даного виду злочинів та практичне значення для процесу розслідування окремого злочину, оскільки дозволяє сформулювати типові версії вчиненого та визначити шляхи і способи їх перевірки. Її сутність полягає у тому, що вона являє собою опис типових ознак даного виду злочину, який формується на основі вивчення слідчої практики і спрямований на оптимізацію та покращення процесу розслідування. Зміст криміналістичної характеристики умисних вбивств із хуліганських мотивів становить сукупність типових відомостей про спосіб злочину, сліди вбивства, особу злочинця, мотив учинення

злочину, особу жертви, обстановку вбивства. Кожен із вказаних елементів пов'язаний з іншими, визначається ними та детермінує їх.

2. Обстановку вчинення вбивства із хуліганських мотивів можна визначити як систему просторово-часових характеристик місця події, яка використана злочинцем, а в деяких випадках спеціально підібрана ним, а також наявність на місці події носіїв матеріальної та ідеальної інформації. Обстановка вбивства з хуліганських мотивів з її просторовими та часовими характеристиками – це той елемент криміналістичної характеристики, який на практиці переважно виникає ситуативно та не обирається і не готується заздалегідь, проте має важливе значення для розслідування злочину.

Найбільш типовими місцями вчинення вбивств із хуліганських мотивів є: а) громадські місця: приміщення розважальних закладів (кафе, клубів, барів, дискотек); магазини з цілодобовим режимом роботи; двори поблизу розважальних закладів, магазинів; малолюдні, погано освітлені вулиці; заміські дороги, автотраси; транспортні засоби (таксі, автотранспортні засоби жертви чи злочинця); б) приміщення особистого користування (місця проживання жертви або злочинця). Такі вбивства нерідко відбуваються під час святкування особистих або вузькогрупових свят (випускних вечорів, весіль, днів народжень тощо). Враховуючи це, місцями вчинення злочину досить часто стають двори та вулиці, рідше приміщення, де відбувалось застілля. Крім того, обстановка вчинення злочину характеризується наявністю сторонніх осіб, що стають очевидцями вбивства.

3. Типовий спосіб вчинення вбивства із хуліганських мотивів містить усічену структуру, а саме включає прийоми і операції з безпосереднього вчинення злочину та, в окремих випадках, його приховування. У свою чергу дії з підготовки до вбивства є швидше виключенням, адже мотив у злочинця виникає раптово.

Класифікація типових способів безпосереднього вчинення вбивства із хуліганських мотивів може бути здійснена залежно від наявності знарядь злочину (без знарядь або з використанням підручних предметів, холодної зброї, побутових ножів, вогнепальної, пневматичної зброї тощо); залежно від кількості тілесних ушкоджень (нанесення одиничних або чисельних ударів); залежно від моменту смерті жертви, що настає під час нанесення ударів, одразу після них або через деякий час. Водночас дії, спрямовані на приховування вбивства із хуліганських мотивів, полягають у знищенні слідів злочину з одягу, взуття та тіла злочинця (прання одягу, чищення взуття, змивання слідів крові з тіла вбивці); знищення одягу та взуття зі слідами крові; знищення слідів злочину зі знарядь вбивства або

викидання чи знищення знарядь вбивства; обрання між співучасниками вбивства спільної лінії виправдання; організація алібі на момент вчинення вбивства; приховування тіла жертви.

4. Типові сліди вбивств із хуліганських мотивів можна розподілити на наступні групи: а) матеріальні сліди: 1) на місці події (труп жертви, знаряддя злочину зі слідами крові, сліди крові, особисті речі потерпілого, сліди пальців рук, взуття злочинця тощо); 2) на злочинцеві або за місцем його проживання (одяг та взуття зі слідами крові, знаряддя вчинення злочину); 3) на жертві (одяг зі слідами крові, характерні для вбивства тілесні ушкодження на тілі жертви); 4) ідеальні сліди (образи в пам'яті свідків, підозрюваного, а іноді потерпілого, який вижив при замаху на вбивство).

5. Характеристика особи, яка вчинила вбивство з хуліганських мотивів, включає типові дані про стать, вік, сімейний та соціальний стан, освіту, сферу зайнятості, злочинний досвід, зв'язки з жертвою, фізичний та психологічний стан, а також мотив злочину. Так, у більшості випадків даний вид вбивства вчиняють чоловіки працездатного віку, неодружені, які проживають у містах, під час вчинення злочину перебувають у стані сп'яніння. Крім того, такі особи характеризуються систематичною зухвалою поведінкою, зневагою до оточуючих, неодноразово раніше порушували громадський порядок.

За характером поведінки потерпілого перед вчиненням вбивства із хуліганських мотивів можна виділити дві групи осіб: а) потерпілі з маргіальною поведінкою; б) законслухняні потерпілі. В узагальненому вигляді потерпілим від даного виду вбивства є чоловік працездатного віку, який має стабільний заробіток, однак може зловживати спиртними напоями. У більшості випадків особи стають жертвами вбивств із хуліганських мотивів, намагаючись не допустити або припинити недостойну поведінку злочинця, однак у ряді випадків їм самим притаманна така поведінка.

6. Під хуліганським мотивом убивства слід розуміти усвідомлену імпульсивну внутрішню установку злочинця, яка зумовлюється його викривленими потребами, оточуючим середовищем та конкретною ситуацією і має на меті продемонструвати власну перевагу над потерпілим і суспільними нормами. Встановлення та дослідження мотиву вбивства є необхідною умовою повного і якісного розслідування злочинів вказаної категорії. Це зумовлено тим, що мотив не лише впливає на кваліфікацію діяння та є обставиною, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, але й має нерозривний зв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики злочину. Встановлення хуліганського мотиву

дозволить отримати інформацію щодо особистісних характеристик злочинця та конкретної поведінки потерпілого, яка могла спровокувати вчинення злочину. Факторами формування хуліганського мотиву є потреби, інтерес, емоції, установки тощо.

7. Типовими джерелами інформації про умисне вбивство, вчинене з хуліганських мотивів, є: а) повідомлення до поліції осіб, які виявили труп (випадкові прохожі, працівники медичних установ, що прибули на виклик, та ін.); б) повідомлення до поліції осіб, котрі стали очевидцями події, затримали підозрювану особу на місці злочину; в) повідомлення осіб про зникнення людини; г) повідомлення працівників закладів охорони здоров'я про встановлення ними факту насильницької смерті людини, що була доставлена до лікарні; д) самостійне виявлення слідчим або іншою посадовою особою органу поліції факту вбивства. За загальним правилом інформація про вбивство вноситься до ЄРДР негайно, що дозволяє використовувати всі можливі процесуальні засоби доказування. Проте якщо даних недостатньо, необхідно спочатку провести огляд місця події та трупа, окремі перевірочні заходи, зокрема опитування осіб за їх згодою, обстеження прилеглої території, вивчення результатів попередніх досліджень трупа та слідів на місці події спеціалістами й інші. При цьому для правильної попередньої кваліфікації діяння слід врахувати ознаки хуліганського мотиву вбивства, зокрема вчинення підозрюваним хуліганських дій безпосередньо перед убивством та після нього, вбивство незнайомої або малознайомої особи за відсутності корисливих мотивів, з незначного приводу тощо.

8. На початку кримінального провадження вагомою підставою для належної організації та планування розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів є обставини, що підлягають доказуванню. Уявляється доцільним згрупувати їх таким чином: а) обставини, спрямовані на доказування складу злочину; б) обставини, спрямовані на доказування інших значущих для кримінального провадження факторів.

9. Науково-практичні рекомендації щодо здійснення досудового розслідування умисного вбивства з хуліганських мотивів доцільно сформулювати у залежності від слідчої ситуації, що склалась на відповідному етапі. Як підставу для типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування можна обрати характер і зміст вихідної інформації про обставини злочину. Відповідно виокремлено такі типові слідчі ситуації: а) відомі основні обставини вбивства: особа жертви, особа вбивці, місце, час, спосіб злочину тощо, підозрюваний був затриманий на місці події; б) відомі основні обставини вбивства:

особа жертви, особа вбивці, місце, час, спосіб злочину тощо, проте підозрюваний втік і переховується; в) відомі основні обставини вбивства: особа жертви, місце, час, спосіб злочину тощо, вбивство мало місце під час групової бійки, є кілька її учасників, проте конкретний підозрюваний не встановлений; г) відомі особа жертви, місце, час і спосіб злочину, проте не відома особа вбивці; д) відомі місце, час і спосіб злочину, проте не відома особа вбивці та не встановлена особа жертви.

10. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів, можна визначити у залежності від позиції сторони захисту щодо повідомленої підозри: а) підозрюваний повністю визнає свою вину в умисному вбивстві з хуліганських мотивів і співпрацює зі слідством; б) підозрюваний не визнає своєї вини, заперечуючи причетність до кримінального правопорушення взагалі, заявляє про відсутність на місці події під час злочину; в) підозрюваний визнає хуліганські дії, але заперечує, що вчинив умисне вбивство, пояснюючи тим, що смерть потерпілого наступила випадково; г) підозрюваний визнає свою участь у хуліганських діях, але не визнає своєї вини у вбивстві, перекладаючи її на інших учасників бійки; д) підозрюваний не визнає своєї вини, посилаючись на те, що не пам'ятає обставин убивства через стан сп'яніння.

11. Відповідно до кожної ситуації обирається алгоритм дій слідчого і тактичні операції. Зокрема, у методиці розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів є необхідність формування рекомендацій з організації тактичних операцій «Затримання підозрюваного», «Співучасники», «Перевірка показань підозрюваного». Їх проведення має здійснюватись на практиці найчастіше. Крім того, під час розслідування вказаного різновиду вбивств можуть здійснюватись і інші тактичні операції, зокрема «Атрибуція трупа», «Розшук злочинця», «Захист доказів», «Викриття неправдивого свідка» тощо.

12. Особливості огляду місця умисного вбивства з хуліганських мотивів обумовлені специфікою слідчих ситуацій і характером предмета огляду (громадські місця, частина місцевості, подвір'я, на місці події, як правило, присутні декілька свідків, а нерідко і підозрюваний тощо). Під час огляду місця події обов'язково необхідно намагатись виявити матеріальні сліди не тільки безпосередньо вбивства, а і хуліганського мотиву (нецензурні написи та малюнки, пошкоджену обстановку та речі, сліди знищення майна тощо), інших

насильницьких дій відносно убитого та опору особам, що вчиняли спроби присікти злочинні дії.

13. Однією з найбільш поширених слідчих дій під час розслідування зазначеної категорії злочинів є допит, під час якого слідчий одержує вагомий для кримінального провадження дані від свідків і підозрюваних шляхом безпосереднього спілкування з ними. Найбільш поширеними конфліктними ситуаціями допиту підозрюваного у вбивстві з хуліганських мотивів є такі: а) підозрюваний повністю заперечує свою причетність до вбивства; б) підозрюваний не заперечує, що заподіяв потерпілому смерть, але заперечує хуліганський мотив убивства; в) підозрюваний заперечує груповий характер убивства; г) підозрюваний заявляє, що взагалі не пам'ятає обставин події. В основі успішного проведення даної слідчої дії лежить встановлення психологічного контакту з особою, яку допитують, та уміле застосування тактичних прийомів, серед яких найбільш ефективними уявляються пред'явлення доказів, роз'яснення невідповідності позиції заперечення вини, демонстрування намірів і можливостей слідства щодо доказування вини підозрюваного, прийоми, спрямовані на освіження пам'яті, тощо.

Під час допиту свідків частіше складається безконфліктна ситуація, коли допитуваний бажає дати правдиві та повні показання. Конфліктна ситуація може мати місце у випадках, якщо свідок сам брав участь у бійці та побоюється притягнення до відповідальності за вчинене, а також коли свідком є родич, приятель підозрюваного та свідок хоче вигородити останнього. Ефективними тактичними прийомами допиту в конфліктній ситуації у даній категорії кримінальних проваджень уявляються акцентування уваги допитуваного на реальності притягнення його до кримінальної відповідальності за неправдиві показання, роз'яснення помилковості уявлення про «допомогу» підозрюваному шляхом неправдивих показань, звернення до позитивних якостей допитуваного та роз'яснення тяжкості наслідків вчиненого підозрюваним діяння, пред'явлення доказів тощо.

14. Доцільність проведення слідчого експерименту під час розслідування вбивств з хуліганських мотивів є безперечною, адже ці злочини нерідко мають груповий характер, вчиняються у громадських місцях, часто супроводжуються бійкою, знищенням майна. Отже, слідчий експеримент може проводитись як з метою перевірки і уточнення певних відомостей, так і для проведення дослідів чи випробувань. Під час слідчого експерименту необхідно встановити: послідовність дій, що будуть демонструватися (спочатку хуліганські

дії – потім механізм вчинення вбивства чи навпаки); який опір чинила жертва і які могла заподіяти ушкодження злочинцю; місце, де знаходилось знаряддя злочину, інші речі, що мають значення, сліди крові та інші сліди, адже завдання слідчого експерименту – не тільки перевірити відомі обставини, а й намагатись знайти нові дані; перевірити обставини не тільки безпосередньо події вбивства, а і хуліганського мотиву.

15. Під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів може виникнути потреба у призначенні значної кількості судових експертиз, адже на місці події залишається чимало слідів як на потерпілому та підозрюваному (численні тілесні ушкодження, пошкодження одягу, нашарування на ньому крові, волокон тощо), так і на території, де відбувалось кримінальне правопорушення (сліди ніг, знаряддя злочину тощо). При цьому найбільше поширеними є судово-медичні експертизи трупа, живої особи, судово-медичні експертизи за результатами слідчого експерименту, комплексні медико-криміналістичні експертизи, біологічні, генотипоскопічні (молекулярно-генетичні), судово-психіатричні (судово-психолого-психіатричні), судово-наркологічні, дактилоскопічні, трасологічні експертизи (слідів ніг, транспортних засобів, цілого за частинами), криміналістичні експертизи матеріалів, речовин та виробів, холодної зброї, судово-балістичні експертизи. Проведення окремих слідчих дій (огляд трупа, слідчий експеримент) та судових експертиз тісно взаємопов'язані між собою, а тому від правильності їх проведення, від повноти і грамотності поставлених на вирішення експерта питань залежить якість його висновку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Бічурін Р. Х. Хуліганський мотив убивства як елемент криміналістичної характеристики злочину // Право і безпека : науковий журнал. 2014. № 4 (55). С. 89–93.

2. Бічурін Р. Х. Особливості слідчого експерименту під час розслідування вбивств із хуліганських мотивів // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2015. № 1 (68). С. 15–22.

3. Бічурін Р. Х. Типові тактичні операції під час розслідування умисних убивств із хуліганських мотивів // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2015. № 4. С. 194–200.

4. Бічурін Р. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних убивств із хуліганських мотивів // Национальній юридический журнал: теория и практика. 2016. № 2 (18). С. 125–129.

5. Бічурін Р. Х. Сутність і зміст криміналістичної характеристики умисних убивств із хуліганських мотивів // Право і суспільство. 2016. № 2. Ч. 3. С. 173–177.

6. Бічурін Р. Х. Особливості тактики допиту підозрюваного в умисному вбивстві з хуліганських мотивів // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 2 (73). С. 38–45.

7. Бічурін Р. Х. Перспективи формування методики розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5 грудня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 448–450.

8. Бічурін Р. Х. Формування типових тактичних операцій у методиці розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 323–326.

9. Бічурін Р. Х. Деякі особливості використання спеціальних медичних знань під час розслідування умисних вбивств // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 травня 2015 р.). Харків : МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 30–34.

10. Бічурін Р. Х. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств з хуліганських мотивів // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 13 травня 2016 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 73–75.

11. Бічурін Р. Х. Особливості розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів у типових слідчих ситуаціях // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 травня 2016 р.). Харків : МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 36–39.

12. Бічурін Р. Х. Особливості початку кримінального провадження про умисне вбивство з хуліганських мотивів // Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 20 грудня 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр.

справ ; М-во юстиції України, Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків : ХНУВС, 2016. С. 22–23.

АНОТАЦІЯ

Бічурін Р.Х. Методика розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2017.

У дисертації сформовано окрему криміналістичну методику досудового розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів. Визначено структуру криміналістичної характеристики зазначених злочинів та розкрито зміст її елементів. Зокрема, наведено типові дані про обстановку вказаного різновиду вбивств, виділено й охарактеризовано типові способи вчинення цих злочинів та відповідні їм сліди, виокремлено типові соціально-демографічні дані та морально-психологічні якості злочинця, особливості особи потерпілого. З'ясовано типові джерела інформації про умисне вбивство з хуліганських мотивів та розроблено рекомендації щодо дій слідчого на початку кримінального провадження. Запропоновано власний підхід щодо типізації слідчих ситуацій початкового і наступного етапів розслідування та розроблено відповідні алгоритми дій слідчого і типові тактичні операції. Розглянуто особливості тактики окремих слідчих дій під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів, зокрема огляду місця події, допиту підозрюваних і свідків, слідчого експерименту, а також специфіку підготовки та призначення судових експертиз за вказаною категорією кримінальних проваджень.

Ключові слова: криміналістична методика, кримінальне провадження, досудове розслідування, умисне вбивство, хуліганський мотив, типові слідчі ситуації, розслідування вбивств.

АННОТАЦИЯ

Бичурин Р.Х. Методика расследования умышленных убийств из хулиганских побуждений. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2017.

Диссертация представляет собой комплексное научное исследование методики расследования умышленных убийств, совершаемых по хулиганским мотивам. В работе содержится ряд теоретических положений и практических рекомендаций, которые сформулированы с учетом особенностей механизма совершения указанных преступлений, практики их расследования и содержат элементы научной новизны.

В диссертации на основе анализа нормативно-правовых актов, научных источников и судебной практики разработана криминалистическая характеристика умышленных убийств из хулиганских побуждений. Определена её структура. Приведены данные, характеризующие обстановку указанных преступлений. Предложена авторская классификация типичных способов совершения данного вида убийств и соответствующих им материальных и идеальных следов преступления. Выделены типичные социально-демографические данные о личности преступника и его морально-психологические качества. Сформулирована рекомендация по усовершенствованию понятия хулиганского мотива убийства. Охарактеризована личность потерпевших от таких убийств.

Выявлены типичные источники информации об убийствах из хулиганских побуждений и разработаны рекомендации для следователей по особенностям работы в начале уголовного производства. На основе анализа следственной и судебной практики выделены типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования данного вида убийств в зависимости от полноты информации об обстоятельствах преступления и предложены алгоритмы действий в каждой из них. Следственные ситуации последующего этапа расследования типизированы в зависимости от позиции стороны защиты по поводу сообщенного подозрения. Усовершенствованы рекомендации по организации и проведению тактических операций.

Рассмотрены особенности и предложены рекомендации по повышению эффективности проведения осмотра места происшествия и фиксации его результатов. Определен предмет допроса подозреваемых и свидетелей по данной категории преступлений, а также наиболее эффективные тактические приёмы проведения допроса в конфликтных ситуациях. Разработаны рекомендации по проведению следственного эксперимента с целью воспроизведения обстановки и обстоятельств убийства. Выделены наиболее распространенные виды судебных экспертиз, назначаемых во время расследования указанных преступлений, и представлены предложения по особенностям их назначения и оценки полученных результатов следователем.

Ключевые слова: криминалистическая методика, уголовное производство, досудебное расследование, умышленное убийство, хулиганский мотив, типичные следственные ситуации, расследование убийств.

SUMMARY

Bichurin R.H. Methods of investigating murders with hooligan motives. – *Manuscript*.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensics; operative and search activity. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2017.

A separate forensic methodology of pre-trial investigation of homicides with hooligan motives is formed in thesis. The author defined a structure of criminalistic characteristics of these crimes and developed the content of its elements. In particular, there was indicated typical data about situation of such kind of homicide, there were separated and characterized the typical modus operandi of these crimes and traces corresponding to them. There were also separated typical socio-demographic data, moral and psychological qualities of an offender. It was found typical sources of information about murder with hooligan motives and recommendations for investigative actions at the initial stage of criminal proceedings. The author offered his own approach to investigative situations at the initial and subsequent stages of the investigation and developed algorithms of investigative actions and typical tactical operations. There were considered features of separate investigative tactics during investigating murders with hooligan motives, including observation of the crime scene, interrogation of suspects and witnesses, investigative experiment, and the specificity of training and appointment of forensic expertise for this category of criminal proceedings.

Keywords: criminalistic methods, criminal proceedings, pre-trial investigation, murder, hooligan motives, typical investigative situations, investigation of murders.